

A „NAGYVÁRAD“

POLITIKAI NAPILAP

HUSZONHAT ÉVE

A LAP NEGYEDSZÁZADOS FÖNNÁLLÁSA

ALKALMÁBÓL

IRTA

LÁNG JÓZSEF

NAGYVÁRAD,
LÁNG JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA.
1896.

Dr. *Kálmán József* is egyike volt azoknak, a kik szellemi és anyagi erejükkel segítségünkre siettek. Társas viszonyra lépett velem az 1892. év szeptemberében és sok jóakarattal igyekezett kiadói gondjaimon könnyíteni. Épen egy évig volt velem társasviszonyban, a mikor végzetes párbaja, 1893 szeptember 21-én, megfosztott bennünket az ő társaságától és agilis közreműködésétől.

Az ő halálhírére kora reggel én vittem el *Iványi Ödön*-nek, a kitérőben fekve, nehéz betegen találtam. A lapra és reám egyaránt súlyos csapásként nehezedett ez az időszak. *Iványi Ödön* is a dr. *Kálmán József* halála után egy hónapra, 1893 október 19-én, elragadta tőlünk a könyörtelen halál.

Ugy a *Sas* Ede, mint a távozása utáni *Láng-Fehér* szerkesztőséget tulajdonképpen az *Iványi*-redakció folytatásának nevezhetném.

Ugyanaz a program, ugyanaz a beosztás, ugyanolyan nagy szerkesztőség és éjjeli technikai személyzet.

* * *

Iványi Ödön óta *Sas* Edét is Budapestre vitte az ő tehetsége és vágya. Ott is sokat írt nekünk, sőt naponként küldi a tudósításait.

Örökébe lépett az a nagy szerkesztőség, a melynek tagjait csoportképben látja a tisztelt olvasó. Ott vannak rajtam kívül: *Fehér Dezső*, a „Nagyvárad“ szerkesztője; *Benedek Árpád*, volt segédszerkesztő (helyét újabban *Hrabovszky Lajos* foglalta el); *Láng Győző*, a kiadóhivatal vezetője; *Gallovič Jenő*, *Tóth József*, *Gábel Jakab* és *Szalóki Elek* belmunkatársak és *Maksa Andor*, a lap tördelője.

Nem lehet czélom, hogy dicséretekkal halmozzam el a „Nagyvárad“ szerkesztőségének tagjait. Csak örömömnek akarok kifejezést adni, hogy szorgalmas munkával, kitartással sikerült a „Nagyvárad“-ot olyan virágzó vállalatná tenni, a mely hivatását hűen betölti és a naponként megjelenő jó lapon kívül olyan irodalmi ajándékokat is ad, melyekkel a fővárosi sajtóval is versenyzik.

Benedek Árpád

Gábel Jakab

Tóth József

Láng Győző

Láng József

Szalóki Elek

Gallovich Jenő

Fehér Dezső

Maksa Andor.

A «NAGYVÁRAD» MOSTANI SZERKESZTŐSÉGE.

A „NAGYVÁRAD“ HUSZONHAT ÉVE.

Irta: LÁNG JÓZSEF.

Magyarország kevés vidéki központja dicsekedhetik olyan régi irodalomtörténeti multtal és kulturális életre kiható irodalmi befolyással, mint Nagyvárad város.

Igaz, hogy a régi könyvnyomdák keletkezését leginkább a vallási egyenlenségek okozták; de az is igaz, hogy a vallási kérdések fejtegetése nem volt képes a könyvnyomtatónak elég tápot nyújtani: meg kellett szünniök, vagy más kézre kerültek.*

A „Nagyvárad“ nyomdájának alapításakor itt csak egy nyomda létezett: a Tichy-féle. Ezt a mult század közepe táján *Csáky* Miklós nagyváradi püspök alapította „Szemináriumi nyomda“ czím alatt. Hatvan egy néhány évig szolgálta e nyomda a katolikus érdekeket, míg vétel útján 1806-ban *Tichy* János Ferencz, az akkori üzletvezető tulajdonába ment át. A Tichy-nyomdát 1874-ben *Hollósy* Lajos könyvkereskedő és a „*Bihar*“ kiadótulajdonosa vette meg, a kinek Jenő fiától vette át a mai tulajdonosa: *iff. Berger Sámuel*.

Ebben a nyomdában indult meg 1862-ben az első politikai lap: a „*Bihar*“, *Györffy* Gyula szerkesztése alatt; versenytárs nélkül, de a Schmerling-korszak annál elviselhetlenebb zaklatásai között. A lap közleményei miatt *Györffy*

* Az első nagyváradi nyomdát a XVI. század második felében Nyakazó Antal (Kadi) János Zsigmond református tendenciákkal alapította. Katolikus részről nem nézték ezt jó szemmel, és a XVII. század elején Szecei Kertész Ábrahám is nyomdát nyitott. A XVII. század végén már egyik nyomda sem létezett Nagyváradon.

csakhamar fogságba került és ez időre *Gyalókay* Lajos vette át a szerkesztést s az eddig négyszer hetenkint megjelent lapot csak kétszer adták ki azután, míg végre 1863-ban, egy évi fennállás után, egyelőre meg is kellett szüntetni.

Hügel Ottó, a „Nagyvárad“ alapítója, 1861-ben költözött Nagyváradra, a hol *Moll* Gusztávnak 1858-ban alapított kőrajz-nyomdájának vezetését vette át és csakhamar abba a helyzetbe jutott, hogy ezt a nyomdát 2200 forintért megvehette (1861 november 10-én); sőt 1862 tavaszán könyv-, mű- és zeneműkereskedés, valamint kölesönkönyvtár állításához hatósági engedélyt kért, de a mely kérvényre Magyarország királyi helytartójának az volt a válasza, hogy: „Tekintve az itt helyben már létező könyvkereskedések kellő számát, ezen kérvénynek hely nem adatott.“ *Hügel* nem nyugodott és 1862 június havában megvette 1200 forintért *Demjén* József könyv- és papírkkereskedését, 1863-ban pedig könyvkötői iparüzletre kapott engedélyt; míg végre 1868-ban vágát teljesen betöltötte és nagy költséggel könyvnyomdát alapított.

Akkor Nagyváradon csak *Hollósy* Lajosnak, a Tichy-féle nyomdában, az alkotmány helyreállítása után 1867 június havában újra megindított „Bihar“-ja létezett. Ez a lap, bal-középi politikai pártközlöny lévén, egyoldalú információkkal szolgált, a mi szükségessé tette egy másik hirlapnak az alapítását. A nyomda berendezésekor meg is indította *Hügel* Ottó a kétszer hetenként megjelent „*Nagyvárad* *Lapok*“-at, dr. *Sipos* Árpád szerkesztése alatt, Deák-párti programmal; de már 1870 június havában meg kellett szüntetnie, hogy aztán megindíthassa a „Nagyvárad“ című független irányú napilapot, a mely 1895 júliusában betöltötte fennállásának 25-ik évét és ugyanez év október 27-én a hazai sajtó élénk részvétele mellett ünnepelte meg negyedszázados fennállását.

* * *

A tervek iránt fogékony *Hügel* Ottó szívesen méltányolta a nyilvánult közóhajt és 1870 július 3-án megindította a hetenként *hatszor* megjelenő első napilapot.

Szerkesztőnek *Báttaszéki* Lajos ügyvédet nyerte meg, a ki a politika kizárásával megindult „Nagyvárad“ című „társadalmi, kereskedelmi és gazdasági napilap“ köré a legjobb nevű írókat csoportosította, úgy, hogy a városi és társadalmi ügyek fejtegetésével sok szolgálatot tettek az akkori intézményeknek.

A „Nagyvárad“ első számában szerkesztő és kiadó együttesen közölték a programmot, a melynek irányelvei a következők :

„A *«Nagyvárad»* a politika határozott és tökéletes kizárásával, Bihar-megye és Nagyvárad város szellemi és anyagi érdekeinek hű előharczosa iparkodik lenni.

Főtörekvése leendő minden jónak és szépnek hatáskörébeni előmozdítása. Föl- és lefelé működésében, csak az igazság absztrakt elveit fogja irányadónak szem előtt tartani; meg nem hajolva tekintélyek előtt, csak az ész és munka leendének azon tényezőik, melyek föltétlen támogatására számíthatnak.“

Báttaszéki Lajos kilencz hónapig állt a lap élén, hűen betartva a kiszabott programmot és a mikor 1871 márczius

Báttaszéki Lajos, a *«Nagyvárad»* első felelős szerkesztője.

végén visszalépett a laptól, olyan jónevű dolgozótársakat hagyott az új szerkesztőségnek, mint: dr. *Bodor Károly*, *Podhraczký Ferencz*, *Winkler Lajos*, dr. *Pollák László*, *Váradi Mór*, *Rádl Ödön*, dr. *Bozóky Alajos*, dr. *Friedmann Bernát*, ifj. *Gyalóky Lajos*, *Dús László*, *Lukács Béla*, *Stark Antal*, *Ritoók Zsigmond*, *Bercsényi Béla*, *Gyalóky Antal*, *Nogely István*, *Rimler Károly*, dr. *Sólyom Fekete Ferencz*, *Sipos Sándor*, *Nemeskey András*, *Juhász Gyula*, *Abrányi Kornél*, *Mezey Mihály*, *Ember György*, dr. *Mayer Ágost*, *Miskolczy Lajos*, *Rácz Mihály*, *Szmetka György*, *Serényi Gusztáv*, *Bevelacqua Rudolf* és sok más czikkező.

* * *

A lap kiadójának bizalma a távozó szerkesztő helyére Rácz Mihályt, a lapnak már akkor is főmunkatársát emelte; a ki előbb csak Rádl Ödönnel, később Hegyesi Mártonnal is a „Nagyvárad“-nak azóta mindig kitűnő barátaival, magas színvonalra emelte a lapot.

Érdekes világot vet az akkori újságszerkesztésre a szerkesztőnek a kiadóval megállapított egyezsége, a melyből áll-janak itt a következők:

„Lapja szerkesztésére ön havonként 100 (egyszáz) forintot ad ki, mely összeg akként osztandó be, hogy én minden hó 1-jén előre, mint fix fizetésemet, 40 (negyven) frtot felveszek, a többi 60 frt pedig a rendes (bel) és rendkívüli munkatársak díjazásaira, mely díjazásokat én önnek együtt meghatározok, továbbá szükségrendő lapok előfizetési díjaira, portókra, telegrá-mokra s egyéb kisebb kiadásokra fordítatik. Mindezek fedezése után a ki-vetett összegből fenmaradó rész engem illet.

Kötelezem magamat a szerkesztőséget úgy szervezni, hogy a lap mindennapi megjelenése hátramaradást ne szenvedjen; a kéziratokat minden számhoz idejekorán a nyomdába beadni és pedig úgy, hogy pél-dául a vasárnap kora reggel kihordandó laphoz, kivéve a legújabb újdonsá-gokat és más eseményeket, már péntek este rendeltetése helyén lesznek a kéz-iratok és így folytatólag a korrekturák és revíziók jól és idejekorán végez-tetnek; úgy hogy ön azon helyzetben leend, hogy a számot megjelenés előtti este 7 óráig [hétfő] kinyomathatja. A szerkesztőség hibájából eredő el-készés esetére az éjjeli munka által felmerülőndő költségeket megengedem, hogy tiszteletdíjamból levonja.

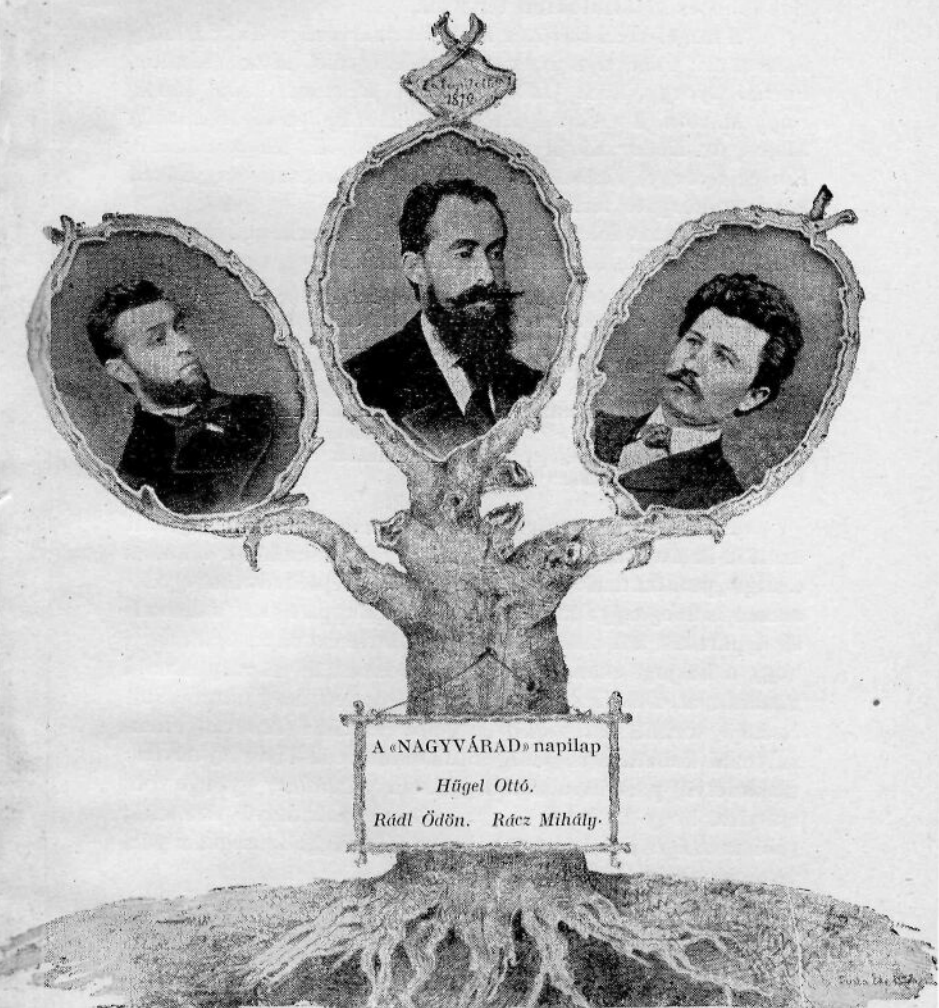
A lapi rányát illetőleg, melyet követni magamat kötelezem, az leend szemem előtt, hogy programunktól — mely a „Nagyvárad“ 1870-ik évi július 3-án kiadott számában közzé lett téve — el nem térek; elkerülök minden személyeskedést bárki irányában; jogot adok önnek, hogy a be-érkezendő kéziratok felvétele vagy nem vétele fölött velem egyetértőleg határozzon.

Rácz Mihály.

Látjuk, hogy havonként egyszáz forintba került akkor (később is sokáig) a lap szerkesztősége és a technikai elkészí-tés is a nappali órák alatt történt. A négy kis oldalra ter-jedt napilap előállításának költségeivel szemben a mai „Nagyvárad“ öt-hatszor annyiba kerül. Nyolcz-tíz oldalt napi aktuális közleményekkel megtölteni, ma egy egész írói gárdát és egy külön éjjeli nyomdászemélyzetet követel.

Rácz Mihály, a ki ma is egyik oszlopos munkatársunk, 1873 október havában lépett vissza a laptól. Két és fél évi szerkesztése alatt megvetette a „Nagyvárad“ alapját, az írói képességek találkozó helyévé tette a „Nagyvárad“ szerkesz-tőségét. Ezeken a nyomokon tovább haladva a későbbi szer-kesztőség főnn tudta tartani a lap tekintélyét és becsülését.

A „Nagyvárad“ fönállásának huszonhat éves időszakából a *Hügel Ottó* felelőssége alatti szerkesztőség volt a legkitartóbb. Ez onnan van, hogy az előbbi szerkesztőségek által

(Turba Ede emlékrajza 1872-ből.)

megállapított programmtól nem tért el és mindig azon séreánykedett, hogy az olvasóközönség gyarapodásával a lap mentől jobbal kedveskedjék olvasóinak.

Hügel Ottó a lap kis alakját a maira nagyobbította, sőt 1879-ben nagyobb és 1883-ban még nagyobb alakra változtatta, hogy a szokásos négy oldalas lap tartalma ezek szerint több és változatosabb lehessen.

A Hügel-szerkesztőség főbb munkatársai voltak: *Hlatky* Endre, dr. *Oláh* Gyula akkori tanfelügyelő, *Riskó* Sándor, *Patzkó* György, *Rádl* Ödön, *Hegyesi* Márton, *Papp* János, *Nagy* Márton, dr. *Várady* Zsigmond, *Rátkay* József, dr. *Bozóky* Alajos, dr. *Bodor* Károly, *Winkler* Lajos, *K. Nagy* Sándor *Ember* György, *Vidosits* Gyula és még számosan Nagyvárad város tollforgató férfiaiból.

Meg akart felelni és meg is felelt a szerkesztőváltáskor közzétett következő nyilatkozatának:

„Rácz Mihály úr, lapom eddigi szerkesztője, magán ügyei miatt sajnálkozásomra a szerkesztéstől visszalépett; ennek folytán kénytelen voltam mai naptól kezdve a «Nagyvárad» szerkesztéséért a felelősséget elvállalni. Lapom irányára és tartalmára nézve, semmi változást nem szenved, a munkatársak a régiek; iparkodtam még többeket megnyerni, kik oly szívesek lesznek érdekes cikkeikkel támogatni. Minden törekvésem oda lesz irányozva, hogy a «Nagyvárad» még élénkebb és tartalomdúsabb legyen és így a t. közönség pártolását mindinkább elnyerje. Nagyvárad, 1873 október 1. *Hügel Ottó*.“

A „Nagyvárad“ történetében hathatós átalakulást jelent az 1879-ik év. Ekkor ugyanis, kilencz évi főnnállása után, az eddigi „politikátlan“ és „független“ szerepléssel fölhagyott, alakra is megnagyobbítva *politikai* napilappá lett és a szabadelvű pártnak állt szolgálatába. Előidézte ezt az a körülmény, hogy a közjogi ellenzék által 1875 tavaszán *Laszky* Ármin kiadásában, *Dús* László szerkesztése mellett, megindult «*Szabadság*» című ellenzéki napilap politikai hatását ellen-súlyozni kellett, erre pedig a fuzionált Deák-Tisza (új nevén: szabadelvű) párt hivatalos organuma, a „*Bihar*“ gyöngé volt, annyira, hogy 1879-ben meg is szűnt. A szabadelvű párt tehát rábírta *Hügel Ottót*, hogy a lap addigi függetlenségét a párt érdekeinek föláldozza.

Nyolcz évig volt a „Nagyvárad“ a szabadelvű párt hivatalos közlönye, míg 1887 január elsejével megmaradt ugyan szabadelvű lapnak, de egyrészt, mert a pártkötélék nyögőző hatással volt a lap szabad véleménynyilvánítására, másrészt mert a szabadelvűpárt politikai eszélyessége azt parancsolta, hogy az ellenzék organumát, a «*Szabadság*»-ot ellenzéki hatékonyságában elnémitsák, a hivatalos jelleget ez utóbbi lapra ruházták át.

A «Nagyvárad»-ra e változás kétségtelenül kártékony

befolyással volt és szinte érthető, hogy *Hügel* Ottónak az 1890-ik év április 8-án közbejött halála gyökereiben meg-ingatta a lap fönnállását.

* * *

Hügel Ottó örökösei *Hegyesi* Márton, a lap benső barátját kérték föl a lap ideiglenes szerkesztésére. Hozzá is fogott az ő közismert buzgalmával, hogy a „Nagyvárad“ föllendülését előmozdítsa; de ügyvédi irodája mellett nem győzte a lapszerkesztést és csakhamar visszalépett.

A lap kiadói erre elhatározták, hogy június végével a „Nagyvárad“-ot megszüntetik. *Hegyesi* Márton megírta már a lap nekrológját, ki is volt szedve és sajtó alá rendezve s a mikor már nyomtatni akarták, *Winkler* Lajos polgári iskolai tanár kezdeményezésére alakult egy kis társaság, a mely hajlandó volt főtartani a lapot addig, a míg új kiadótulajdonosa lesz. Így alakult a *Böszörményi-Winkler* redakció.

Ezt a szerkesztőséget találtam itt, a mikor 1890 augusztus 20-án a „Nagyvárad“-ot és a *Hügel*-féle könyvnyomdát átvettem.

Sok jóakarattal és emberbaráti szeretettel fogadtak itt *Böszörményi* Géza és *Winkler* Lajos, a kik a lapot együtt szerkesztették. Ekkor szélteben rossz hírért költötték a lapnak és mi emberföltre buzgósággal fogtunk hozzá a lap új életre keltéséhez. Minden hiába volt. Kettőről kellett meggyőződnöm: hogy a „Nagyvárad“ ismét fölvirágozzék, ahhoz először az kell, hogy függetlenné tegyem minden egyéni, politikai és vallási befolyástól; másodszor professzionatus szerkesztőséget kell szerveznem, a melynek segítségével olyan lapot adhassak az olvasó kezébe, a mely a legmesszebb menő igényeket is kielégítheti.

* * *

Sok utánjárás és *Lovassy* Andor személyes intervenciója révén *Iványi* Ödön, Nagyvárad város szülötte, az ujságírás mintaképe, rá volt birható, hogy eljöjjön Aradról az „Alföld“-től, föltámasztani a „Nagyvárad“-ot. Az 1891-ik év október 1-jén vette át a lap szerkesztését.

Magával hozta *Sas* Edét és a szerkesztőségi kötelékbe vonta előbb *Werner* Lászlót, később *Fehér* Dezsőt; külső munkatársakul *Lovassy* Andort, dr. *Némethy* Józsefet, dr. *Várdy* Zsigmondot és sok más fiatal, duzzadó írói erőt.

Két évig szerkesztette a lapot és hogy milyen eredménynyel, azt csak én tudhatom legjobban, a ki az előfizetők gyarapodását vele együtt gyönyörűséggel csodáltam.

Nem kimélt időt és fáradságot, hogy a jó lap érdekében minden lehetőt megtegyen és a mellett maradt ideje arra is, hogy jó utódokat neveljen: *Sas Ede* és *Fehér Dezső* az ő tanítványai.

Iványi Ödön a lap független irányát határozott programmban fejtette ki, ennek a programnak az alapján szerkesztjük a „Nagyvárad“-ot ma is.

Iványi programja a következő:

„A *«Nagyvárad»* politikai lap, de nem pártorganum; pártoktól függetlenül áll. Magunktartásának, ítéletünknek szabadságát nem rendeljük alá egy létező párt korlátozó fegyelmének sem.

A lap vezérprinczipiumai: Nemzeti állam, a 67-iki alapon, a hamisítatlan nemzeti akaratra, az alkotmányos többségből származó erkölcsi erőre támaszkodó, szabadellőti kormányzattal; modern, állami, de az autonóm szabadság garanciáival biztosított, bürokratikus nyűgöktől ment közigazgatással; a szolgálati függés, a mostoha anyagi helyzet leköltségségéből kiemelt igazságszolgáltatással; közös, de hazai részében a nemzettel érzés- és nyelvben egy hadsereggel; a közönség kényszerétől megszabadított közgazdasággal, a magyar nemzeti állam szuverénitását feltétlenül elismerő, de minden lehetséges jogok méltányos megosztása által a politikai életbe bevont nemzetiségekkel; a társadalmi osztályok közt mesterségesen fenntartott, korhaft, középkori sorompókat ledöntő, liberális intézményekkel; nemzeti közoktatással.

Minden olyan párttörekvést, bármely oldalról jöjjön, magunkévá teszszük, mely e sarkalatos elvek szolgáltatában áll és minden olyan tendencia ellen fölvetjük az elvi küzdelmet, a mely a modern, szabad és nemzeti Magyarország kifejlődésének a múltból öröklött akadályait akarja konzerválni vagy éppen ujjakkal szaporítani a meglevőket.

A *«Nagyvárad»* politikai lap létre, a napról-napra nyilatkozó, örökös politikai orakulum szerepét nem ambicionálja. A nagyban való politizálás helyett — beérjük azzal, ha napirendre jött, általános érdekű politikai kérdésekkel szemközt vagy azok mellett megjelöljük lapunk álláspontját, a mint azt legjobb meggyőződésünk tollunk alá diktálja.

Nagyvárad és Biharmegye belső életének kérdései azok, a mik leginkább fogják e lapot foglalkoztatni. E nagy kulturczélok után törő, mozgalmas, intenzív városi, a tartalmas, erős megyei társadalmi élet sokoldalu működési talajt kínálnak egy hivatását felfogó hírlapnak. Kiválóan e téren kíván lapunk érvényesülni és, a mennyiben erőnk engedi, használni.

Midőn becsvágyunkat abba helyezzük, törekvésünket odairányítjuk, hogy a *«Nagyvárad»* hasábjain, szellemében állandóan ott lüktessen e város és megye társadalmi és közéletének minden jelentős mozgása: gondoskodtunk arról is, hogy lapunk helyi organum, de oly hírlap is legyen, a mely minden irányban megfeleljen a szurnalizmus mai, sokirányú feladatainak. Lapunk mai száma bizonyítson a mellett, hogy mint fogjuk mi föl a hírlap feladatát — a politikai, társadalmi aktualitások tárgyalásában, formai megjelenítésében, a szépirodalmi közlemények megválasztásában, a társas élet apró, jellemző eseménykéinek kiszínezésében, a saját riportunk által teljesített helyi, a levelezők tudósításai s a táviratok által közvetített külső, nagy hírszolgálat érdekessége, pontossága tekintetében. Lapunk mai szá-

mát tekintse az olvasóközönség a szerkesztőség programjának. Azt az irányt, a mely ebben a számban érvényesül, fogja az új szerkesztőség továbbfejleszteni.

A «Nagyvárad» új szerkesztőségének tagjai — a kiket a legtöbb régi, kipróbált erő támogat — reménylik, hogy midőn egész munkás becsvagyukat, összes erejüket fektetik Nagyvárad e legrégibb lapvállalatába, a kiadó pedig annak érdekében új, nagy áldozatokat hoz: a közönség annyi méltánylást fog lapunk iránt tanusítani, mint a mennyi munkát igyekszünk mi ráfordítani annak a kiérdeklésére.

A helyi sajtó munkásai sorába pedig azzal a nyugodt öntudattal lépünk, hogy nem úgy fogadnak bennünket, mint — kenyérharcban elenséges, rivális feleket, de mint jó szándékkal jött, nyílt szívű bajtársakat. Azt a tisztességet, a mit másutt nyertünk tollunkkal, működésünkkel, re-

Iványi Ödön.

méljük jó helyre hoztuk ide, oly helyre, a hol a sajtó tisztessége a — legfőbb közös érdeke a sajtó minden, számottevő tagjának.

Ám legyen — és kell is hogy legyen — versenyzés közöttünk, de legyen az — önmagát kellőképp értékelő, tisztos sajtóhoz egyedül méltó erkölcsi verseny, a közjó szolgálatába szegődött erők mérkőzése annak kitüntetése végett, hogy ki tudja nagyobb odaadással, teljesebb úgyszeretettel, értékesebb, gyümölcsözőbb munkával szolgálni a közügyet s a közönséget. Ennek; de csak ennek a versenynek ismerjük el jogosságát; ezt a versenyt készséggel elfogadjuk s felajánljuk.

Ezzel a programmal Iványi Ödön egészen új írói kört hódított a lap küzdporondjára; a kik azóta e lapot meleg szeretettel pártolják. Szellemi és anyagi erőt adtak rendelkezésünkre; talpra állítani és megerősíteni segítettek bennünket. Köszönettel és hálával adózom nekik.